

بحث در مفردات و ترکیبات کلمات فارسی کشف الاسرار و عدة الابرار

ابوالفضل رشیدالدین میبیدی مولف این کتاب و این اثر نفیس در ارادت به کلام الهی و در تمسک بدامن قرآن کریم باقلبی مخلص و قدمی صادق پیش آمده است. شلم های عشق سوزان وی بخاندان رسول از خلال سطور کتاب وی هویداست. مولف این کتاب قرآن کریم را در سه نوبت ترجمه - تفسیر و تاویل نموده است ما بکایک آنان را مورد بحث قرار خواهیم داد. فعلا " آنچه مورد بحث است و در کتاب مذکور در تحت عنوان نوبت اول قلمداد گردیده است مورد توجه میباشد.

" نوبت اول - ترجمه "

ابتداءً هر یک از آیات را کلمه به کلمه و جمله به جمله ترجمه تحت اللفظی کرده است. در حین ترجمه الفاظ و کلماتی بکار برده که بسیار ساده و روان و مانوس و قریب بذهن و درخور فهم عامه مردم فارسی زبان است. همین ترجمه ماننده گنجینه نفیس برای مفردات و ترکیبات زبانی فارسی است محض مثال ترجمه آیه " اذا السماء انشقت " از سوره انشقاق جلد دهم صفحه ۴۲۵ سطر ۴ را مورد بحث قرار میدهم. " آنکه که آسمان بشکافت "

بعد در مورد ترجمه " وحقت " گوید خود آنرا چنین سزد.

بنابراین مؤلف سعی کرده است در قبال هر کلمه مفرد یا ترکیب عربی یک کلمه مفرد فارسی و در صورت ناتوانی یک جمله فصیح بکار برده و حتی المقدور از استعمال

کلمات عربی اجتناب نموده‌است، در آیه یکصد و سی و نه کلمه عربی دوپست و چهل کلمه بکار برده است، و از اینهمه فقط ۱۲ کلمه عربی میباشد.

در قبال تراکیب و مفردات قرآن سعی کرده است حتی المقدور مفردات و تراکیب فارسی بیاورد.

مثال - هم‌دیدار - ترجمه ملاقی - ناکاست - غیر معنون - نامه - کتاب.

بصیر را بی‌نا ترجمه کرده است و الهم را در دینمای و اصحاب‌الجیم را آتشیان گفته است. این دانشمند بزرگوار در نوبت اول مهارت بی‌مانند خود را در حسن انشاء و سهولت کلام و ترجمه لطیف ظاهر نموده است بحدی که میتوان گفت این کتاب یکی از آثار جاوید نثر پارسی در جهان است که بمرور ده‌ها کهنه نگردد و هر زمان فضلا و دانشمندان بقدر طاقت و باندازه استعداد خویش از خرمین این دانشمند خوشه میچینند و از سرچشمه زلال آن سیراب میگردند.

مثلا " چه نیکو ترجمه کرده است از سوره الشوری این آیه را " کذالك یوحى الیک والی الذین من قبلک " همچنین (که میشنوی و میدانی) پیغام میدهد بتو و ایشان که پیش از تو بودند .

مثال دوم - ترجمه " الله‌العزیز و الحکیم " آن خدای توانا " بی‌همتا " آن راست دانش‌راست‌کار آنچه در ترجمه این آیه مورد توجه است ترجمه (حی) به پیغام و (الله) آن خدای و (عزیز) توانا و بی‌همتا و حکیم ، را راست دانش و راست‌کار بیان کرده‌است .

مثال سوم - در ترجمه " الا ان الله هو الغفور الرحیم " چه ظریف ترجمه کرده‌است . آگاه باشید که الله اوست آن آمرزگار بخشاینده (جلد نهم صفحه ۱ سطر هفت) .

مثال - " والذین اتخذوا من دونه اولیاء " جلد نهم صفحه ۷ سطر ۱۶ چنین ترجمه کرده است :

" و ایشان که می خواهند گیرند فرود از او " که در این عبارت در قبال اولیاء خدایان و دون را فرود ترجمه کرده‌است و باز در همین صفحه در سطر ۱۷ - حفیظ را کوشنده و نگهبان .

" نوبت ثانوی تفسیر "

مؤلف شهیر در تحریر این تفسیر رنج فراوان برده است . نوبت اول که مشتمل بر ترجمه بود الحق ماننده گنج گران بهای مفردات و ترکیبات لطیف و زیبای زبان فارسی

است که در کمتر کتاب نظیر آنرا میتوان یافت .

اما نوبت ثانوی مانند کوکب درخشان در آسمان فضیلت و ادب طالع شده است با شیوه دیگر و بیشتر آمیخته با زبان تازی بتفسیر قرآن میپردازد .

گوئی میخواهد بالسان اهل شریعت بخواص قوم سخن بگوید و دقایق حقایق و زواهر جواهر را بآنان بحکم " کلمو الناس علی قدر عقولهم " بفهماند . از توصیف عظمت این کتاب زبان تافته از تقریر و قلم شکافته از تحریر است .

باری در نوبت ثانوی باز اغلب عبارات با زبان پارسی شروع میشود . در ابتداء تفسیر تعداد آیات را بیان میکند هم بعدد کوفیان و هم باعداد دیگر چنانچه در مورد سوره المائده جلد سوم صفحه ۳ سطر ۷ مینوسد :
" این سوره المائده صد و بیست آیه است به عدد کوفیان " .

سپس تعداد کلمات و حروف را بیان میکند . چنانکه در سوره مائده دوهزار و هشتصد و چهار کلمه و یازده هزار و نهصد و سی و سه حرف نوشته است .

بعد به بیان قرائت قرآن و ذکر اسامی قاریان میپردازد مانند یعقوب و غیره . سپس محل نزول آیه یا سوره را بیان میکند و شان نزول آنرا نیز ذکر میکند چنانکه در آیه فوق در همان صفحه سطر ۹ میگوید (همه در مدینه از آسمان برسول خدا فرو آمد مگر یک آیت که آنرا نیز معین میکند که میگوید " الیوم اکملت لکم دینکم " در حجه الوداع فرود آمد مسئلهای که بسیار مهم است از قول حضرت رسول در همان صفحه و در سطر یازدهم مینویسد که حضرت رسول در حجه الوداع فرمود : " ایها الناس ان سوره المائده من آخر القرآن نزولا فاحلوا حلالها و حرّموا حرامها " یعنی این سوره المائده در آخر عهد ما فرود آمد . حلال آن حلال دارید و حرام آن حرام دارید و فریضه های آن بشناسید . این موضوع از نظر تاریخ قرآن بسیار شایان اهمیت است .

بعد به بیان وجوه معانی کلمات اشاره میکند و بشرح روایت و خیر میپردازد . باوجود اینکه ترجمه مفید است و طبیعت زبان فارسی اقتضاء میکند که مترادف معانی پاره کلمات عربی در آن وجود نداشته باشد . در چنین حال در مقام ترجمه بسک کلمه جمله ای بیان مینماید مانند آنکه گذشت . مع الوصف عبارت منسجم و الفاظ منتخب و جمله دلکش است . حسن و لطف دیگر آنکه باوجود مراعات جوانب و قواعد ترجمه تحت اللفظی اغلب جملات را چنان ادا کرده است ، تا قواعد دستور فارسی بنحو اتم رعایت گردیده است . یعنی هریک از کلمات مرکب کننده جمله در محل خود بنحو زیبایی خود نمائی میکند . و حتی مراعات سجع و وزن نیز در بین جملات ترجمه نموده است مانند این عبارت :

"آنکه که آسمان بشکافد. فرمان خدای نبیو شد و فرمان برد و خود آنرا چنین سزد" جلد دهم سوره انشقاق صفحه / ۴۲۵ سطر ۴ و ۵ و ۶.

همچنین در صفحه دوم جلد نهم "ام اتخذوا من دونه اولیا" را چنین ترجمه کرده است فرود از او خدایان گرفتند و باران جستند. باز در این آیه اولیا مترادف کلمه خدایان ترجمه کرده است.

از تراکیب بسیار نادر و فصیح که برای بیان پاره از مفردات قرآن آورده است و در سایر کتب تفسیر فارسی قبل از این کتاب اثری نیست بقرار زیر است:

اول - در جلد نهم صفحه ۲ سطر ۱۳ در آیه "و ما اختلفتم فیه من شیء" یعنی هر چیزی که در آن مختلف شوید "جدا گزینی از هر چه بود" کلمه جداگزینی بسیار ترکیب خوب و مفید معنی است.

مثال دوم - در جلد نهم صفحه ۲ سطر ۴ "فحکمه الی الله" برگزاردن آن و بریدن آن بالله است.

حکم را برگزاردن و بریدن آن بیان کرده است. یکی از مختصات این مفسر توضیح و تبیین صرفی و نحوی است چنانکه در جلد ۷ در سوره الروم در صفحه ۳۲۵ سطر ۱۱ می گوید:

"الم" قسم و قد ذکرنا فیما سبق شرحه و جواب القسم "لقد" مضمرفیه تقدیره... سپس بذکر توضیح معنی لغوی بزبان تازی میپردازد و داد سخنوری میدهد.

یکی از خواص این تفسیر آن است که در آغاز هر سوره تعداد آیات ناسخ و منسوخ را معلوم مینماید، چنانکه در سوره طه می گوید سه آیت منسوخ است و بعد هریک را بطور وضوح معلوم میدارد. (سوره طه، ج ۶، ص ۳).

و نیز در سوره انبیاء، ج ۶، ص ۲۱۰. مینویسد، در این سوره سه آیت منسوخ است، متصل به یکدیگر، مثال: "انکم و ما تعبدون من دون الله... الخ" تا آنجا که گفت "و هم فیها لایسمعون" و ناسخ آن سه آیت است متصل به یکدیگر، مانند: "ان الذین سیقت لهم منا الحسنى مثال سوم: - سوره غاشیه میگوید یک آیه منسوخ است و آن عبارت است از "لست علیهم بمصیطر". (جلد ده صفحه / ۴۶۸ سطر ۱۵).

مثال چهارم: همچنین در سوره مائده مینویسد در این سوره نه آیت منسوخ است. (جلد ۳ صفحه ۴ سطر ۴).

مثال پنجم. در مجلد هفتم از سوره الفرقان صفحه ۴ سطر ۱۵ است که مینویسد در این سوره دو آیت منسوخ است.

مثال ششم. در مجلد هشتم صفحه ۳ سطر ۴ نوشته است در این سوره دو آیت منسوخ